

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2016/8

HİSAM KURBAN NÜKTELERİ İLE KARADENİZ FIKRALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Comparison of Karadeniz Regional Jokes with Hisam Kurban Jokes

Selnur Şarman KORKUTAN*

Özet

Hisam Kurban, Uygur toplumunun olumlu değer yargılarını ince bir zekâ ile vurgulayan, içinde bulunduğu dönemin olumsuz sosyal meselelerine nükteli eleştirilerde bulunan, hazırcevap, bilgin ve muzip kişiliği bir arada barındıran, öğretici ve eğlendirici mizah ustasıdır. Doğu Türkistan'da Nasreddin Hoca lakabıyla tanınan çağdaş düşünür Hisam Kurban'ın nükteleri Doğu Türkistan-Çin'den Uzak Doğu'ya kadar uzanmaktadır. Bu çalışmada Karadeniz Fıkraları ile Hisam Kurban nükteleri (çakçakları) yapısal özellikleri bakımından karşılaştırılmıştır. Fıkralarda tespit edilen ortak değer yargıları, örf ve adetler gibi kültürel yapılar incelenmiştir. Uygur toplumunun kültürünü yansıtan Hisam nüktelerinde ve Karadeniz Fıkralarında yer alan ortak unsurlardan Türk aile yapısı, evlilik yapısı, kadın ve erkeğin aile içindeki görevleri, evlilikte uyum, aile büyüklerine saygı, misafirperverlik açısından kültürel konular incelenmiş ve bu metinlerin işlevsel özellikleri vurgulanmıştır. Fıkralarda yer alan Karadeniz Şivesi ile Uygur Türkçesindeki bazı benzer kelimelere değinilmiştir. Her iki toplumdaki bu ortak değerler, kültürel miras unsurları itibarıyla karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hisam Kurban, Uygur mizahı, Karadeniz, çakçak, fıkra

Abstract

Hisam Kurban is a contemporary thinker and his humours were spread from East Turkestan- China to the Far East. He is a master of humour, emphasizing positive set of values of the society and the negative social issues and critics of the era in the Uygur society. His joke styles are witty repartee, subtle. The purpose of this paper is to compare Karadeniz Regional jokes with Hisam Kurban chakchaks by their construction and functional characteristics. Common values, customs and cultural structures are studied in the jokes. Common Cultural topics like elements of the Turkish family structure, the structure of marriage, women and men in the family tasks, respect, harmony in marriage, hospitality in both Hisam's epigrams and Karadeniz Regional jokes are studied and functional specifications are emphasized. These jokes reflect common values and they can be placed as intangible cultural heritage.

Keywords: Hisam Kurban, Uyghur Humour, Karadeniz, chakchak, joke

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir-TÜRKİYE, E-posta: selnurnur@gmail.com.

Giriş

Mizah, sadece güldürmek amaçlı değil aynı zamanda yaşanan olaylar hakkında etraflı düşünmek ve eleştirel bir bakış açısı kazandırmak için yapılmaktadır. Bilindiği üzere halk edebiyatında şakacılık üzerine ilk özgün biçim Nasreddin Hoca ile başlamıştır. “Fıkra” terimi, Uygur halk edebiyatında güldürü temeline dayanması açısından “çakçak”(güldürmek için söylenen esprili söz ya da hareket, şaka), “letipe” (latife), “nükte” gibi kavramlarla ifade edildiği görülmektedir ancak “fıkra”, “çakçak” ve “nükte” kavramları arasında bazı farklılıklar vardır (İnayet, 2013: 165). Günümüz Uygur toplumunda Hisam Kurban, “yaşayan Nasreddin Efendi” olarak tanınmaktadır. Hisam Kurban çakçakları form, teknik ve anlatım üslubu bakımından karşılaştırılırsa Karadeniz Bölgesi “Temel” latifeleri ile aynı esaslar içinde olduğu görülmektedir (İnayet, 2013: 166). Hem Türk ve hem de Uygur toplumunda değişik şakalaşma biçimleri ortaya çıkmış ve halkbilim kültürünün önemli bir dalı olmuştur (Türkmen, 2012: 31, Emeksiz, 2015: 993,998). Nasreddin Hoca ile başlayan şakacılık geleneği Uygur halk edebiyatında devam etmiştir. Yakın Uygur tarihinde, Seley Çakkın (1790-1850), Molla Zeydin (1815-1881) gibi kişilerden sonra, 20.yüzyılda İli’de yine ünlü bir halk nüktedanı (çakçakçı), Hisam Kurban (1930-2013) vardır. Nasreddin Hoca ve Hisam Kurban farklı siyasi, fiziki ve sosyal coğrafyalarda yaşayan Türk devlet ve topluluklarında ortak kültür değerlerini ortaya koymuşlardır. ‘Zamanımızın Hoca Nasreddini’ adıyla anılan Hisam Kurban kendine özgü biçimde şakacılık gelişimini sürdürmüştür. Aynı Nasreddin Hoca gibi Kurban da hakikatin pesinde koşarak, haksızlığı eleştiren nükteler yapmaktadır (Sopi, 2013: 1; Emet, 2013). Türk halkbilimi mizah araştırmalarında Üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama teorilerine dayalı çeşitli çalışmalar mevcuttur (Türkmen, 2012: 3; Emeksiz, 2015: 994). Karadeniz Bölgesi, Türk boylarından Bayındır ve Çepni gibi Türk soyunun cesaret ve zekâda, cevval ve girişkenlikleriyle ün yapmış bir bölgedir (Sırtlı, 1996). Karadenizlilerin hazırcevaplıkları, pratik çözümleri, çalışkanlıkları, girişkenlikleri, kolay sivirmeleri gibi özellikleri fıkralara yansımıştır (Albayrak, 1998).

Hisam Kurban Nükteleri ile Karadeniz Fıkralarının Karşılaştırılması

Karadeniz Fıkralarının, söz komiği, hareket komiği, durum komiği, hazırcevaplık, pratiklik, çözüm üreticilik açısından Hisam Kurban nükteleriyle benzer oldukları görülmektedir. Hisam Kurban nükteleri, 20. yüzyıl Uygur toplumunun yaşam biçimlerini, özelliklerini ve sosyal ilişkilerini anlatırken Karadeniz Bölgeleri fıkraları da her dönem Türk toplumunun yapısını anlatmaktadır. Hisam Kurban nüktelerinin günümüzde yaşayan Karadeniz Bölgesi fıkraları gibi sürdürülmesi geleneklerimizin ortak özelliklerini yansıtması bakımından önemlidir. Karadeniz Bölgesi fıkraları üzerine çok sayıda çalışma mevcuttur¹. Bu çalışmanın amacı Temel tipine bağlı olarak anlatılan fıkraların, konu, yapı ve içerik gibi çeşitli açılardan Hisam Kurban nükteleri ile karşılaştırmalı incelenmesidir. Karadeniz fıkraları, günlük yaşamda kullanılan alet ve eşyalardan, sosyal hayatta karşılaşılan durumlara kadar kültürümüzün izlerini taşımaktadır (Gökşen, 2002: 302). Karadeniz fıkraları, millî ve manevî değerlerimizi ve bu konuda bölgenin muhafazakârlığını yansıtmaktadır.

Uygur edebiyatında ise Hisam Kurban nükteleri ile ilgili araştırmalar vardır (İnayet, 2013; Emet, 2013; Muhammet, 2004; Tacidin, 1997). Fakat Karadeniz Bölgesi fıkraları ile bu mizah ustasının nüktelerinin karşılaştırılması hakkında çalışmalara yazılı kaynaklarda rastlanmamıştır. Acaba bu fıkralar aracılığı ile aile büyüklerine saygılı davranış, misafirperverlik, sofrada adabı, meslek ahlakı, hasta ziyareti, vefat etmiş ataların mezar ziyareti vs. gibi ortak kültür öğeleri hem Doğu Türkistan -Uygur sahası hem de Kuzey Anadolu Karadeniz Bölgesinden yayılarak Türkiye’de yaşatılmakta mıdır? Bu nedenle

¹ bk. Sırtlı (1996), Albayrak (1998), Gökşen (2002).

Hisam Kurban nüktelerinin karşılaştırılması konusundaki bir araştırma yapmak gerekli görülmüştür. Bu makalede bu sorulara yanıt arayarak günümüz Türkiye ve Doğu Türkistan sahasında fıkralar ve çakçaklar aracılığı ile ortak kültür değerlerinin ne derecede yaşatıldığı konusundaki araştırma bulguları aktarılmaktadır.

Hisam Kurban nüktelerinde ve Karadeniz fıkralarında ortak özellikler vardır: İki veya daha fazla şahıs arasında söz oyunları (deyişme) bulunur. Her ikisinde de latifeler vardır. Karadeniz fıkralarında olduğu gibi Hisam Kurban çakçaklarında güldürme, karşılıklı konuşma (diyalog), espri ve hiciv ön plandadır. Hisam Kurban, fıkraları aracılığı ile kendi toplumlarındaki eksiklikleri, yanlışları ve karakter zaafalarını eleştirmiş, arkadaşlıkları, dostlukları ve sosyal ilişkileri arttırmaya çalışmıştır ki bu özellik Karadeniz fıkralarında da görülmektedir. Hem Hisam Kurban çakçakları hem de Karadeniz fıkraları olay, olay örgüsü, şahıs kadrosu, tipler, zaman, mekân gibi aynı yapısal özelliklere sahiptir. Hisam Kurban nüktelerinde baba-çocuk ilişkisi (babanın ebeveynlik algısı ve çocuğu eğitmedeki rolü), karı-koca iletişimi/ilişkisi, eşlerin tutumu, karısının kıskançlığı, koca bulmak, evlenmek istenilen kız/kız seçimi, anne-çocuk ilişkisi, anne-baba-çocuk ilişkisi, bebeğin kırklama adetleri, erkek çocuğun meslek eğitimi, işini doğru yapma-ahlak, öğretmenliğin önemi, eğitim modelleri, evlilik, düğün hediyesi, bayramda büyükleri ziyaret etmek, yemek kültürü ve sofraya düzeni (açgözlülüğün ayıplanması), ahlak ve değerler eğitimi, hasta ziyareti, vefat etmiş büyüklerin mezar ziyareti, toplumsal eğlence ve örgün öğretim dışı halk eğitimi kültürü (meşrep), hareketli yaşamın faydası (çalışkanlık bilinci), sağlıklı yaşam, piknik kültürü (yeme-içme), az çocuk/çok çocuk yapmak (çocuk sayısı/çocuğun aile içindeki yeri), çocuğun gelişimi-yürmesi, çocuk oyunları, adalet ve adil karar verme, şükretme gibi konulara yer verilmiştir. Bu ortak kültür değerleri, Karadeniz fıkralarında da mevcuttur.

Tablo 1: Hisam Kurban Nükteleri ve Karadeniz Fıkralarının Konularına Göre Gruplandırılması

Konularına Göre Gruplandırma	Hisam Kurban Nükteleri	Karadeniz Fıkraları
Gelenek-Görenek, Toplumun Değer Yargılarıyla İlgili Çakçaklar	Var	Var
Askerlik İle İlgili Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Dine ve İnanca Dayalı Motiflerin İşlendiği Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Düzenbazlıkla İlgili Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Ayyaşlık- Sarhoşlukla İlgili Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Eşkivalık ile İlgili Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Siyasetin Konu Edildiği Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Sosyal Hayatla, Günlük Olaylarla İlgili Çakçaklar/Nükteler	Var	Var
Hayvanların Konu Edildiği Çakçaklar/Nükteler	Var	Var

Tablo 2: Hisam Kurban Nükteleri ile Karadeniz Fıkralarında Aktarılan Ortak Değerler

Ortak Değer Yargıları	Hisam Kurban Nükteleri	Karadeniz Fıkraları
Komşuluk	Var	Var
Dürüstlük/Yalancı Şahitliğin Zararı	Var	Var
Meslek Ahlakı	Var	Var
Sofra Adabı/Açgözlülüğün Zararı	Var	Var
Büyüklerine Saygı	Var	Var
Misafirperverlik	Var	Var
Bayramlaşma Adetleri	Var	Var
Hasta Ziyareti	Var	Var
Vefat Etmiş Ataların Mezar Ziyareti	Var	Var

Tablo 3: Hisam Kurban Nükteleri ile Karadeniz Fıkralarında Aktarılan Geçiş Dönemi Adetleri

Geçiş Dönemi Adetleri	Hisam Kurban Nükteleri	Karadeniz Fıkraları
Görücü Usulü Evlilik	Var	Var
Gelin Alma Geleneği	Var	Var
Düğün yemeği/ikram	Var	Var
Düğünde hediyeleşme	Var	Var
Cenaze Merasimi	Var	Var

Tablo 4: Hisam Kurban Nükteleri ile Karadeniz Fıkralarında Aktarılan Türk Aile Yapısı ve Çocuk Eğitimi

Türk Aile Yapısı	Hisam Kurban Nükteleri	Karadeniz Fıkraları
Aile Büyüklerine Saygı	Var	Var
Çocuk Oyunları / Ailede Oyun	Var	Var
Babanın Ebeveynlik Algısı/ Çocuğa model olma	Var	Var
Erkek Çocuğun Mesleki Eğitimi	Var	Var

Evlilikte uyum /Geçimsizlik	Var	Var
Kaynana ve Kaynata ile ilişkiler	Var	Var

Tablo 5: Hisam Kurban Nükteleri ile Karadeniz Fıkralarında Aktarılan Kültürel Unsurlar

Kültürel Unsurlar	Hisam Kurban Nükteleri	Karadeniz Fıkraları
Çalışkanlık / Sorumluluk Bilinci	Var	Var
Halk Hekimliği/ İlaç Yapımı	Var	Var
Doğaya Saygı	Var	Var
Toplumsal Eğlence/ Muhabbet toplantısı	Var	Var
Düğün ve Evlilik Yapısı	Var	Var

Tablo 6: Türkiye Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Karadeniz Şivesi ile İlgili Çakçak ve Fıkralarda Yer Alan Bazı Örnek Kelimeler

Türkiye Türkçesi	Uygur Türkçesi	Karadeniz Şivesi
gel	kel	kel
gör	kör	kör
yolcu	yolçı	yolci
demir	tömür	temir
genç	yaş	yaşdur
kimdir	kimdür	kimdur

Tablo 1’de Karadeniz Bölgesi fıkraları ve Hisam Kurban nükteleri ortak konularına göre; “Gelenek-Görenek, Toplumun Değer Yargılarıyla İlgili Çakçaklar”, “Askerlik İle İlgili Çakçaklar/Nükteler”, “Dine ve İnanca Dayalı Motiflerin İşlendiği Çakçaklar/Nükteler”, “Düzenbazlıkla İlgili Çakçaklar/Nükteler”, “Ayyaşlık- Sarhoşlukla İlgili Çakçaklar/Nükteler”, “Eşkıyalık ile İlgili Çakçaklar/Nükteler”, “Siyasetin Konu Edildiği Çakçaklar/Nükteler”, “Sosyal Hayatla, Günlük Olaylarla İlgili Çakçaklar”, “Nükteler, Hayvanların Konu Edildiği Çakçaklar/Nükteler” şeklinde gruplanmaktadır.

Secdeye Vardı

Hisam, mesai sonrası evine dönerken, ağzından Allah kelimesini eksik etmeyen bir komşusunun sarhoş halde yolda yattığını görür. Elini kavuşturup adamın başında beklemeye başlar. Görenler şaşkınlıkla sorarlar:

-Hisam, ne yapıyorsun?

-Bu Müslümanı bekliyorum. Yolda giderken secdeye vardı, kalkamıyor, der (Emet, 2013: 201).

Dua

Dursun Temele sormuş: "Ula Temel Sen kaç dua bileysun?"

Temel: "Dört adet dua pileyrum." demiş.

Dursun: "Hangilerini pileysun?" demiş.

Temel: "Üç Kulhuvallah bir Elham'i pileyrum daa!" demiş (Topal, 2013: 134).

Yukarıdaki nükteler "Dine ve İnanca Dayalı Motiflerin İşlendiği Çakçak-Nükte" örneği olarak gösterilebilir. Tablo 2'de komşuluk, dürüstlük, yalancı şahitliğin zararı, meslek ahlakı, sofrada adabı, açgözlülüğün zararı, büyüklerine saygı, misafirperverlik, bayramlaşma, Ramazan ve Kurban Bayramı adetleri, hasta ziyareti, vefat etmiş ataların mezar ziyareti gibi ortak değer yargıları gösterilmektedir. Tablo 3'de görücü usulü evlilik, gelin alma geleneği, düğün yemeği ve ikram kültürü, düğünde hediyeleşme, cenaze merasimi gibi geçiş dönemi adetleri gösterilmektedir. Tablo 4'te aile büyüklerine saygı, çocuk oyunları, ailede oyun ve oyunun eğitimdeki yeri, babanın ebeveynlik algısı, çocuğa model olma, erkek çocuğun mesleki eğitimi, erkek çocuğun babası tarafından küçük yaşta itibaren meslek erbabı olması, evlilikte uyum veya evlilikte geçimsizlik ve sebepleri, Kaynana ve Kaynata ile ilişkiler gibi Türk aile yapısına ile ilgili unsurlar gösterilmektedir. Tablo 4'te çalışkanlık ve sorumluluk bilinci, halk hekimliği, ilaç yapımı, doğaya saygı, toplumsal eğlence- eğitim ve muhabbet toplantısı (Meşrep), düğün ve evlilik yapısı ile ilgili kültürel unsurlar gösterilmektedir. Bu unsurların yer aldıkları çakçaklardan çeşitli örnekler şöyledir: "*Öyle Kazana Böyle Kepçe*"- "*Undak Kazanğa Mundak Çömüç*" (Emet, 2013: 189) adlı nüktede Hisam tiplmesi görülür. Hisam'ın karısı ile ilgili iletişimi "*Misafirperverlik*"- "*Mémandostluk*", "*Evdeki Yeter*"- "*Öydikisimu Yéter*" (Emet, 2013: 190, 199) adlı nüktelerde görülür. Baba ile çocuk iletişimi, "*Bugün Eğlenceye Gideceğim*"- "*Bugün Oyunğa Barimen*" (Emet, 2013: 190) adlı nüktede görülür. Kadının toplumsal rolü- dul olmak ise "*Boyamak*" -"*Boyaş*" (Emet, 2013:230) adlı nüktede görülürken; çocuk ve arkadaşlık kavramı, "*Orada da Horlarsın*"-"*U Yerdimu Xorek Tartisen*" (Emet, 2013: 189) nüktesinde görülür. Delikanlılık, erkek çocuğun rolü "*Boğazımı Böyle Sıkarsan*" -"*Muşu Boğuşunda*" (Emet, 2013: 190) nüktesinde, memuriyet görevi "*Başkan Yardımcısı*" -"*İkkinçi Kol*" (Emet, 2013: 191), başkan/müdür/yönetici "*Adaletin Ölçüsü*"-"*Hekiketnin Ölçimi*" (Emet, 2013: 191, 210, 223, 237), imam, hoca, efendi tipi "*Mezarlığı Taşımak*"-"*Zaratgahlıknı Yötkeş*" (Emet, 2013: 192) adlı nüktede görülür. "*Zongzayof*"-"*Zonzayuf*" (Emet, 2013: 191) adlı nükte ise "ayyaşlık-sarhoşluk" ile ilgili nükteye örnek gösterilebilir. Tablo 6'da Türkiye Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Karadeniz Şivesi ile ilgili bir karşılaştırma denemesi yapılmıştır².

Bulgular ve Sonuç

Hisam Kurban çakçakları, tıpkı Karadeniz fıkraları gibi toplumun yaşam biçimini, özelliklerini ve sosyal ilişkilerini yansıtmaktadır. Hisam Kurban çakçakları, Karadeniz fıkralarında olduğu gibi söz komiği, hareket komiği ve durum komiği ile birlikte hazırcevaplık temel güldürü unsurlarıdır (İnayet, 2013: 174). Karadeniz'de konuşulan şivenin bugün Doğu Türkistan'da Uygur Türkçesi ile benzerlikleri dile getirilmektedir (Sırtlı, 1996: 251). Anlaşılmaktadır ki, Karadenizlilerin hazırcevaplıkları, pratik çözümleri, çalışkanlıkları, girişkenleri, kolay sivrilmeleri gibi özellikleri fıkralara yansımaktadır. Karadeniz Fıkralarının, söz komiği, hareket komiği, durum komiği, hazırcevaplık, pratiklik, çözüm üreticilik açısından Hisam Kurban nükteleriyle benzer oldukları görülmektedir. Hisam Kurban nükteleri, 20. yüzyıl Uygur toplumunun yaşam biçimlerini, özelliklerini ve sosyal ilişkilerini anlatırken Karadeniz Bölgeleri fıkraları da her dönem

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (Erenoğlu 2013)

Türk toplumunun yapısını anlatmaktadır. İncelemelerimiz sonucu, Hisam Kurban çakçakları ve Karadeniz fıkraları karşılaştırılmış ve söz komiği, hareket komiği, durum komiği, hazırcevaplık açısından benzer oldukları görülmüştür. Karadeniz fıkraları geleneksel Türk toplumunun yapısı hakkında bilgi verirken Hisam Kurban nükteleri, 20. yüzyıl Uygur toplumunun yaşam biçimlerini, özelliklerini ve sosyal ilişkilerini anlatmaktadır. Hisam Kurban nükteleri içerik olarak çağdaş yaşamın özelliklerini ve modern Uygur toplumunun sorunlarını kapsamaktadır (İnayet, 2013: 167). Hem Karadeniz Bölgesindeki fıkra tiplerinin hem Hisam tiplemesinin toplumun olumlu değer yargılarını ince bir zekâ ile vurgulayan, toplumun olumsuz sosyal meselelerine nükteli eleştirilerde bulunan, hazırcevap, bilgin ve muzip kişiliği bir arada barındıran, öğretici ve eğlendirici olduğu gerçeği görülmektedir. Karadeniz Bölge fıkralarında da Uygurlar gibi farklı siyasi, fizikî ve sosyal coğrafyalarda yaşayan Türk devlet ve topluluklarında görülen ortak kültür değerlerinin bulunduğu gerçeği vardır. Fıkralar aracılığı ile aile büyüklerine saygılı davranış, misafirperverlik, sofrada adabı, meslek ahlakı, hasta ziyareti, vefat etmiş ataların mezar ziyareti vs. gibi ortak kültür öğelerinin hem Doğu Türkistan -Uygur sahası hem de Anadolu sahası Türk toplumlarında yaşatılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Daha ileriki çalışmalarda tüm Anadolu' da yaşatılan fıkralar ile Hisam Kurban çakçaklarının dil, form ve edebi yönden gösterdiği değişimler açısından da karşılaştırma yapılabilir. Ayrıca Hisam nüktelerinin dil ve üslûbu, işlevleri, teşekkülü, yayılması, tasnifleri üzerinde daha ayrıntılı olarak durulabilir. Tablo 6'daki kelimeler daha ayrıntılı olarak incelenebilir. Sonuç olarak Karadeniz Bölgesinde kültür mirası olarak günümüze kadar gelen fıkra anlatma geleneğinin, aynı şekilde Hisam Kurban nükteleri ile birlikte devam ettirilmesinin Türk Dünyasında ortak kültürel miras değerlerinin yaşatılması açısından önemli rolü olduğu düşünülmelidir.

Kaynaklar

- Albayrak, H. (1998). *Öztürkçe Karadeniz Fıkraları*. İstanbul: Oluşum Yayınları.
- Emet, E. (2013). *Nüktedan Hisam Kurban*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erenoğlu, N. (2013). Türkiye Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinin Söz Dizimi Açısından Karşılaştırılması. *Danışman.: Prof. Dr. Zeki Kaymaz*. İzmir: E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Gökşen, C. (2002). *Temel Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Gömeç, S. (1997). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- İnayet, A. (2013). Uygur Mizahında Çakçak ve Hesam Çakçakları. *Türk Halk Edebiyatı İncelemeleri Saim Sakaoğlu Armağanı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, 165-178.
- Meta Yayınları. (1979). *Karadeniz Fıkraları*. İstanbul: Volkan Yayınevi.
- Öngören, F. (1983). *Türk Mizahı ve Hicvi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları .
- Sakaoğlu, S. (1992). *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Sırtlı, A. (1996). *Doğu Karadeniz Türklüğü ve Karadeniz Fıkraları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Sopi, N. (2013). *Uygurların İli Çakçak (Şaka) Sanatı ve Çakçaklarda Yansıyan Kültürel Unsurlar Hakkında*. 05 06, 2016 tarihinde ACADEMIA: https://www.academia.edu/4757838/UYGURLARIN_%C4%B0L%C4%B0_%C3%

87AK%C3%87AK_%C5%9EAKA_SANATI_VE_%C3%87AK%C3%87AKLARDA_YAN
SIYAN_K%C3%9CLT%C3%9CREL_UNSURLAR_HAKKINDA adresinden alındı

Şarman, S. (2015). Azerbaycan, Kırgız, Başkırt, Gagauz ve Kazak Çocuk Oyunlarının İçerik ve Yapı Bakımından Seferihisar- Türkiye Örnekleriyle Karşılaştırılması. 1. *Uluslararası Türk Dünyası Çocuk Oyun ve Oyuncakları Kurultayı* (s. 734-746). Eskişehir: Ankara Pegem Akademi.

Topal, Y. (1999). Mahallî Trabzon Fıkraları. Erzurum: Atatürk Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Türkmen, F. (2012). *Gülme ve Mizah*. İzmir: Mizah Teorileri ve Mizah Tipleri Basılmamış Ders Notları.